

ГАП анализа на Национална стратегија за стари лица

ГАП АНАЛИЗА НА НАЦИОНАЛНАТА СТРАТЕГИЈА ЗА СТАРИ ЛИЦА 2010-2020

ИЗДАВАЧ:

Здружение за поддршка и развој Хуманост
Ул. Призренска 50/2 1000 Скопје, Р. Северна Македонија
Веб страна: <https://humanost.org.mk/>
Фејсбук профил: <https://www.facebook.com/nvohumanost/>
Електронска пошта: contact@humanost.org.mk

ЗА ИЗДАВАЧОТ:

Сашко Јованов

АВТОР(И):

Емилија Робановска

СОРАБОТНИЦИ:

Сашко Јованов

Дамјан Николовски

ТЕХНИЧКА ПОДГОТОВКА И ЛЕКТУРА:

Емилија Робановска

Скопје, 2019 година

Оваа публикација е дел од проектот “Инклузивен пазар на труд за одржлив развој на заедницата”, спроведуван од страна на здруженијата Еко Логик и Хуманост, финансиран од Европската Унија преку Секторот за централно финансирање и склучување на договори (ЦФЦД) при Министерството за финансии на Република Македонија, во рамки на Инструментот за претпристпна помош на Европската Унија.

СОДРЖИНА

1. Вовед	
1.1. Цели на проценката/анализата	3
1.1.2. Генерална цел	3
1.1.3. Специфични цели	3-4
2. Методологија	4
3. ЕКО ЛОГИК и ХУМАНОСТ	4-5
3.1. Опис на проектот	5-6
4. Стари лица	6
4.1. Основни податоци	6-7
4.1.1. Социодемографски податоци	7
4.1.2. Социјална заштита	8
4.1.3. Здравствена заштита	8
4.1.4. Старост и стареење	8-9
5. Генерален осврт на Стратегијата за стари лица 2010-2020 и анализа на посебни стратешки цели	9-10
5.1. Анализа на посебна стратешка цел 1: Подобрување на системот за социјална заштита на старите лица.....	9-12
5.2. Анализа на посебна стратешка цел 2: Развивање и зајакнување на системот на здравствена заштита во делот на заштита на старите лица.....	13-16
6. Моментална состојба (анализа на состојбата преку фокус група)	16
6.1. Анализа на податоци, добиени од работилница/фокус група со користење на алатката за иницирање на дискусија.....	16
6.1.1. Информации за алатката.....	16-17
6.1.2. Резултати добиени со користење на алатката на работилницата.....	17-20
7. Проекти кои се спроведени или се спроведуваат во моментот, а се однесуваат на имплементација на некои од целите на стратегијата;	20-24
8. Приоритетни мерки	24
9. Препораки	22-26
9.1. Генерална препорака	26
10. Документи	27

1. ВОВЕД

Идејата за оваа анализа на состојбата на потребите на старите лица во РМ и имплементирање на Национална стратегија за стари лица 2010-2020 е создадена како дел од проектните активности во рамките на реализацијата на проектот **“Инклузивен пазар на труд за одржлив развој на заедницата”¹**. Проектот се однесува на две различни професии преку создавање на **2 нови програми за стручно образование и обука, и ќе се надополни 1 постоечка програма за стручно образование и обука со модулот оддржливост во домовите**. Темите кои се насочени во акцијата се наменети за истата целна група, млади невработени лица, машки и женски, вклучувајќи и млади луѓе од маргинализирани групи.

Почетна информативна матрица на оваа проценка е всушност анализата на Националната стратегија на стари лица 2010-2020² во реализација на целите и резултатите. Со оглед на тоа дека Националната стратегија за стари лица 2010-2020 е документ со кој се прават важни системски и структурни промени во едно општество значајно за инклузија на старите лица во општеството. Со оглед на тоа што стратегијата е при самиот крај на нејзина реализација воедно има потреба од донесување на нова стратегија токму оваа анализа ќе овозможи клучните чинители и одговорни за имплементација на стратегијата се осврнат за тоа колку од предвидените мерки се остварени или не. Изработката на оваа анализа е наменета да служи како еден приказ за инклузијата на старите лица во системот на здравствена и социјалната заштита. Под тоа се подразбира квантитетот и квалитетот на услуги наменети кон старите лица, превенцијата од болести и повреди, овозможување уживање на здравјето на што повисоко ниво.

1.1. Цели на проценката/анализата

1.1.2. Генерална цел

Оваа цел е комплементарна со генералната цел на самиот проект **“Инклузивен пазар на труд за одржлив развој на заедницата”** и се однесува на:

-Помагање и подобрување на процесот на имплементација на стратегијата за млади за поефикасни државни и други институции во спроведување на политиките кои се поврзани со невработеност на млади, социјални услуги и претпримеништво, и давање на насоки за нивно доближување кон тековни сродни ЕУ насоки и политики, преку остварување на клучен дијалог со политички актери, граѓански организации, бизнис заедница и други.

1.1.3. Специфични цели се:

- Да се анализираат одредени специфични подрачја и да се утврди правилноста/неправилноста на реалната имплементација на стратегијата;

---

¹ Здружението на граѓани “Еко Логик” и здружението “Хуманост” во период од 18 месеци, почнувајќи од 19-ти декември започнаа со спроведување на проектот **“Инклузивен пазар на труд за одржлив развој на заедницата”**, кој е финансиран од Европската Унија, преку Сектор за централно финансирање и склучување договори (ЦФЦД) при Министерството за финансии на Република Северна Македонија

- Да се овозможи континуирана евалуација на мерките за имплементација;
- Да се редифинираат нови потреби и соодветно на тоа мерки кои придонеле во поуспешна реализација на резултатите;
- Да се утврдат недостатоците во постојната интерсекторската комуникација со цел да се унапреди истата;
- Да се изнајдат механизми за споделување на информации меѓу секторите за овозможување на подобри услуги на старите лица;
- Да се унапреди јавната свест за интеграција на старите лица во општеството;

2.Методологија

Анализата пред се потпира на информациите добиени со компјутерско пребарување на веб страниците, информации добиени од граѓанските организации од три големи мрежи (ИнклузиваМ, Македонска платформа против сиромаштија и Youthocracy) и други документи на најразлични институции, меѓународни и национални организации, агенции кои што ги содржат најновите податоци во однос на политиките, законите, програмите, службите и мерките кои се превземаат за имплементација на Националната стратегија за старите лица 2010- 2020. Оваа анализа се однесува не само на тековната година туку од моментот на усвојување на стратегијата односно периодот од 2010 до 2020 и има за цел да помогне во успешното на имплементирање на мерките за да се постигнат посакуваните резултати. Од моментот кога беа договорени барањата на проектните имплементатори беа дефинирани и чекорите односно методологијата на анализата и беше донесена концептуална рамка за видот на анализата. Беа пребарани официјалните податоци страниците на сите министерства кои се одговорни за имплементирање на стратегијата посебно МТСП како клучно министерство, Светска Банка, СЗО, УНИЦЕФ, УНФПА и Советот на Европа. Во анализата беа вклучени документи кои беа избрани според одредени критериуми за пребарување на овие области. Критериумот што се однесува на временската рамка ги вклучува најновите достапни документи. Овој модел на анализа се базира на дескриптивна и фактичка документираност на податоците во врска со индикаторите кои можат да се увидат при имплементацијата на Националната старетигија за стари лица 2010-2020, и тоа се во основа концептуалните рамки применети за оваа анализа. Ова е всушност квалитативна анализа според повеќеслојниот модел каде најдобро се разбира по пат на анализирање на интеракцијата на разновидните фактори и нивното различни нивоа на влијание. Специфичниот аспект на на оваа анализа е да биде достапна и разбирлива при што тежнее да обезбеди поголема целна група и јавно да биде застапена. Јавно - социјалниот пристап е што тежнее да обезбеди максимална добивка за најголем број луѓе. Јавно-социјален пристап како научен пристап подразбира мултидисциплинарност. Тоа подразбира постојана вклученост на сите чинители во процесот на имплементација на стартегијата.

3.ЕКО ЛОГИК и ХУМАНОСТ

Здружението на граѓани “Еко Логик“ работи во полето на неформално образование, со акцент на темите екологија и одржлив развој. Организацијата има спроведено разни проекти преку кои деца, млади и возрасни се стекнале со дополнително знаење на горенаведените теми. Во горенаведениот проект “Еко Логик“ е во улога на координатор-организација.

Здружението “Хуманост“ е пионер во Северна Македонија во развивањето на нега на стари лица. Здружение “Хуманост“ досега има реализирано голем број на проекти, како и подготвено

три верифицирани програми за образование на возрасните. Здружението “Хуманост” е во улога на партнер организација.

Еко Логик и Хуманост се организации кои во јуни 2017 година, добија старт уп грантови за отпочнување на социјалното претприемништо и е дополнителна вредност за заложбите на двете организации за развој на социјалното претприемништо, развивање на нови профили за вработување на младите и долгорочно невработени лица.

3.1 Опис на проектот

Вонинституционалната социјална заштита и услуги за старите лица е важна тема во ЕУ (Стратегија за активно и здраво стареење), но и во Северна Македонија. Во моментот во Северна Македонија има слаб систем за вонинституционална социјална заштита и социјални услуги за стари лица. Освен тоа, луѓето што работат во овој сектор обично работат во таканаречената "сива економија", што значи дека истите ниту учествувале во обуки за стручно оспособување ниту добиле соодветна потврда-сертификат за стекнати вештини и компетенции. Земајќи ја во предвид ситуацијата, постои потенцијал за зајакнување на социјалниот систем во врска со горенаведените теми и истовремено намалување на невработеноста кај младите, преку обезбедување на стручно образование и обука, воведување на социјално претприемништво и ревизија и подобрување на државните документи-стратегии кои се поврзани со проектот .

Од друга страна, енергетската ефикасност и одржливоста во домовите и приватните субјекти се тема на која многу малку индивидуи и субјекти обрнуваат внимание. Оваа тема е доста популарна, но исто така е многу потребна во Европската Унија, а професијата консултант за одржливост почнува да се појавува на пазарот, особено привлекувајќи го интересот на младите луѓе. Зелени работни места се иднината на општествата, или како целосно независни работни места кои се занимаваат само со прашања од животната средина, или како сегменти кои се воведуваат во различни професии. Сепак, во Северна Македонија недостасуваат зелени работни места на пазарот и очигледно има голема потреба од истите. Сите единици на локалната самоуправа имаат поглавје во нивните стратешки документи кои јасно ја наведуваат потребата од интервенции во областа на заштитата на животната средина и зелената економија. Без соодветно подготвени и испорачани програми за стручно образование и обука во областите, како и без соодветно обучени и образовани поединци, овие сценарија за зачувување на животната средина најверојатно нема да се појават.

Во однос на официјалните државни податоци, невработеноста кај младите во Северна Македонија е околу 47%, а младите луѓе ја напуштаат земјата поради нивната неможност да најдат работни места кои одговараат на нивниот профил. Со други зборови, младите се во ризик од сиромаштија и социјална исклученост што ги нарушува нивните основни човекови права. Државата преземаа дополнителни мерки за вработување на млади, но очекуваните резултати сè уште не се целосно постигнати, бидејќи не постои соодветна анализа на совпаѓањето на потребите на пазарот на труд со вештини за работна сила и соодветно образование за младите.

Како кандидат за членство во Европската унија, земјата треба да ги следи европските модели за намалување на невработеноста кај младите, што е точно објаснето во Стратегијата 2020. Граѓанските организации секогаш имаат намера да ја следат ситуацијата, но во исто време да

предложи долгорочно решавање на проблемот преку развој на образовни програми, обуки и подигање на кампањи за подигнување на свеста. Единиците на локалната самоуправа обично се интересираат за соработка со граѓанските организации, но не се секогаш подготвени директно да ангажираат млади луѓе за активно учество во подготовката на стратешките документи на општината/ните и различните работни групи.

Самата акција е релевантна за секторите и областите наведени во повикот за предлози, преку придонес во развојот на соработка на граѓанските организации со локалните власти, бизнис секторот и креирање на нови можности за вработување на младите, сето тоа преку вмрежување и иницирање на клучни дијалог поврзан со реформите за интеграција во ЕУ. Проектот промовира еднакви можности и учество на ранливите групи во општеството, особено во однос на застапеноста и лесен пристап до вештини кои се во согласност со потребите на пазарот на трудот. Дополнително, предложениот проект ќе ја зголеми свеста кај носителите на одлуки на локално ниво, во врска со вработувањето на младите преку социјално претприемништво, преку учество на активни национални мрежи на граѓански организации кои работат на полето на граѓанска мобилизација на многу важни социјални теми. Акцијата, исто така, вклучува активности за застапување во однос на набљудувањето на постоечката легислатива и предлагање подобрувања кои произлегуваат од најдобрите практики на ЕУ во соодветната област.

4. Стари лица

4.1 Основни податоци

Процесите на демографско стареење и демографска транзиција, почнувајќи од Втората светска војна па наваму, се чини дека сè повеќе и повеќе ги менуваат природните текови на обновување на населението. Со тоа стареењето на популацијата се наметна како специфична тема низ целиот свет, на која во науката и човештвото и се придава сè поголем простор и значење. Иако демографското стареење најпрво се почувствува во најразвиените држави, тоа за кратко време почна силно да ги оптоварува и средно развиените, па дури и неразвиените земји во светот. Според пресметките и проекциите на Обединетите нации, секое десетто лице во светот е старо лице со возраст над 60 години. Според истите податоци, се очекува до 2050 година, секое петто лице да биде старо лице, со возраст над 60 години, а во 2150 година, секое трето лице да биде со возраст над 60 години. Во креирањето на сликата за старото население, воопшто не изостанува и Република Северна Македонија. Иако млада во својата независност, таа неодамна го помина прагот на демографската старост. Со 15% старо население над 60 години, на Пописот во 2002 година, Република Северна Македонија го надминува коефициентот на старо население од 12%. Стареењето на популацијата, само по себе наметнува голем број на нови квалитативни и квантитативни здравствени, економски и социјални проблеми. Стареењето влијае врз економскиот пораст на една држава, врз штедењето, инвестициите, производството, пензиите, работната сила, меѓугенерациските трансфери и даноците, како и врз структурата на семејството, уредувањето на животот, миграционите трендови, побарувачката на домаќинствата, здравствената заштита и епидемиологијата. Едноставно нема сфера во општествениот живот во која не можат да се почувствуваат последиците на демографското стареење. Со висок процент на старо население ниту Република Северна Македонија не заостанува во соочувањето со бројните проблеми врзани за стареењето на населението, како и

со бројни предизвици кои произлегуваат од постоечките економски и социјални состојби. Додека стапките на раѓања и учеството на младите во целокупната структура на населението се намалуваат, бројот на старите луѓе се зголемува. Тоа доведува до изразена регионална нерамномерност во растот на населението, како и до изразени разлики помеѓу урбаните и руралните средини. Поради проблемите кои со себе ги носи трендот на демографското стареење, од 1991 година па наваму, на ова прашање му се посветува се повеќе внимание. Така во 1991 година, Генералното Собрание на Обединетите нации ги усвојува Принципите на Обединетите нации за старите лица, со цел да создаде поблиска рамка за преземање на активности за стареењето. Принципите се препознаваат како 18 услови, организирани во пет подрачја. Поради комплексноста на прашањето на стареењето на населението и неопходноста тоа да се набљудува во рамките на сеопфатните социо-економски процеси во земјата, но и со стратешките определби кои произлегуваат од нашата меѓународна положба и аспирациите за членство во Европската унија.

4.1.1 Социодемографски податоци

Пред преминот на обработка на мерките, неколку основни податоци за старите лица во Северна Македонија. Согласно Државниот завод за статистика и проценката на населението во Република Северна Македонија во 2015 година, лицата на возраст 65 и повеќе години се застапени со 12,8%, или вкупно 265570. Според ова може да забележиме трендот Европа “старее” ја опфаќа и Република Северна Македонија. Според “Статистичкиот годишник на Република Северна Македонија” од 2012 година, во 1971 година процентот на возраст над 60 години изнесувал 8,9%, а во 2002 година – 15%. Лицата на возраст над 65 години во 1971 година изнесувале 5,8%, додека во 2002 година 10,6%. Зголемувањето на бројот на старите лица, претставува нов предизвик за системот на здравствена заштита. Поголем број на корисници на услугите каде системот со ограничени ресурси ќе треба да одговори поефективно и ефикасно но и поквалитетно.

4.1.2 Социјална заштита

Социјалната заштита е систем на мерки, активности и политики за спречување и надминување на основните социјални ризици на кои е изложен граѓанинот во текот на животот, за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост и за јакнење на неговиот капацитет за сопствена заштита. Под социјален ризик во смисла на овој закон се подразбира:

- ризици по здравјето (болест, повреда и инвалидност);
- ризици на старост и стареење;
- ризици на еднородителско семејство;
- ризици од невработеност, губење на приход за издржување по основа на работа и слично;
- ризици од сиромаштија и
- ризици од друг вид на социјална исклученост.

Републиката се грижи за социјалната заштита на граѓаните согласно со начелото на социјална праведност. Републиката го воспоставува системот на социјалната заштита и го овозможува

неговото функционирање, обезбедува услови и мерки за вршење на социјално-заштитната дејност и развива форми на самопомош.

4.1.3 Здравствена заштита

Здравствената заштита се заснова врз единството на превентивните, дијагностичко-терапевтските и рехабилитационите мерки и врз начелата на достапност, ефикасност, континуираност, правичност, сеопфатност и обезбедување на квалитетен и сигурен здравствен третман. Начелото на правичност на здравствената заштита се остварува со забрана на дискриминација при укажувањето на здравствената заштита по однос на раса, пол, старост, национална припадност, социјално потекло, вероисповед, политичко или друго убедување, имотна состојба, култура, јазик, вид на болест, психички или телесен инвалидитет. Начелото на сеопфатност на здравствената заштита се обезбедува со вклучување на секој поединец во системот на здравствената заштита, со примена на мерки и активности за здравствена заштита кои опфаќаат промоција на здравјето, превенција на болести на сите нивоа на здравствена заштита, рана дијагноза, лекување и рехабилитација. Здравствената заштита, во смисла на овој закон, опфаќа систем на општествени и индивидуални мерки, активности и постапки за:

- зачувување и унапредување на здравјето,
- спречување, рано откривање и сузбивање на болести, повреди и други нарушувања на здравјето предизвикани од влијанието на работната и животната средина,
- навремено и ефикасно лекување и
- здравствена нега и рехабилитација.

Мерките, активностите и постапките мора да бидат засновани на научни докази, да бидат безбедни, сигурни, ефикасни и во согласност со професионалната етика. Според законот за здравствена заштита:

- 1) Секој има право на здравствена заштита и обврска да се грижи и да го чува и унапредува своето здравје во согласност со овој и друг закон.
- 2) Никој не смее да го загрозува здравјето на другите.
- 3) Секој е должен во итни случаи да укаже прва помош според своите можности и во случај на опасност по животот, да ја извести најблиската здравствена установа и да овозможи пристап до итна медицинска помош.

4.1.4 Старост и стареење

Опишување и објаснување на едно лице со терминот “старо лице” се користи за лица кои се над 60 години или најчесто над 65 години. Но одредување на староста не се базира само на одредена настаната хронологија. Обидот за изградба на концептот старост и негово дефинирање ги вклучува физичките промени, психолошките промени, конструкцијата според општествените структури и културата, демографските промени и експанзијата на животниот век. Така на пример кога се збори од социолошки аспект, со стекнување на статус пензионер започнување и класифицирање и одредување дека лицето е старо. Или со добивање на внуци. Кај жените може тоа да се забележи и во пораниот период во животот со настанување на менопауза и неможност од раѓање на деца.

Староста кај луѓето е состојба во одреден животен период. Состојба која претставува природна неминовност и не е болест. Состојба која е создадена преку процесот **стареење**. Стареењето е

процес на прогресивни промени во биолошките, психолошките и во општествените структури на поединците. Општо поврзано за секој жив организам е дека е подложен на распаѓање и дегенерирање. Тоа е процес предизвикан од внатрешни причини и им е својствен на сите луѓе. Но и покрај самата универзалноста на стареењето, има и одредена индивидуалност поврзано со секое лице посебно. Различно започнува кај секое лице, може да се успори или забрза, а и да се заблажи но сепак не се запира.

5. Генерален осврт на Стратегијата за стари лица 2010-2020 и анализа на посебни стратешки цели

Поради комплексноста на прашањето на стареењето на населението и неопходноста тоа да се набљудува во рамките на сеопфатните социо-економски процеси во земјата, но и со стратешките определби кои произлегуваат од нашата меѓународна положба и аспирациите за членство во Европската унија, Република Северна Македонија донесува Национална стратегија за стари лица. Националната стратегија за стари лица е основен документ со кој се идентификуваат приоритетните области и задачи за делување, со цел подобрување на квалитетот и квантитетот на живеење на старите лица.

Визијата на Стратегијата е да овозможи подобрување на квалитетот на животот на старите лица во Република Северна Македонија, односно подобрување на нивниот социо-економскиот статус, достапност на ресурсите во животната средина и интеграција во општествената средина, независно од пол, возраст, место на живеење и етничка припадност, почитувајќи го при тоа правото на индивидуален избор. Мисијата на Стратегијата за стари лица е да создаде една интегрална и координирана политика за заштита на старите лица насочена кон подобрување на нивниот социјален и економски статус, зајакнување на општествената кохезија, поттикнување и оддржување на нивната независност, спречување на нивната маргинализација и развивање и зајакнување на системот на здравствена заштита. Исполнувањето на мисијата планирано е да биде остварено преку имплементација на акциски планови за реализација на мерките предвидени во текстот на Стратегијата од страна на сите одговорни субјекти вклучени во реализација на истата.

Генерално, Стратегијата како документ е добро конципирана со скоро сите потребни елементи, има добар приказ и логичен редослед, ги содржи сите потреби на старите лица преточени во мерки во одредени стратешки цели но нема финансиска конструкција, општо се наведени кои органи треба да бидат вклучени во процесот на мониторинг и имплементација, без конкретна задача и посакуван резултат, нема поставени индикатори, нема специфицирана временска рамка. Поради тоа се појави потреба од попрецизна анализа за детектирање на слабостите која е прикажана во продолжение.

Анализата се однесува на две од вкупно три посебни стратешки цели и тоа:

1. Посебна стратешка цел 1: Подобрување на системот за социјална заштита на старите лица
2. Посебна стратешка цел 2: Развивање и зајакнување на системот на системот на здравствена заштита во делот на заштита на старите лица

Во секоја од целите се предвидени повеќе мерки кои се исполнети или делумно исполнети (во почетна фаза или одреден степен од развојната фаза) и неисполнети мерки, кои може да се однесуваат само на регионално или национално ниво или и регионално и национално ниво заедно.

5.1. Анализа на посебна стратешка цел 1: Подобрување на системот за социјална заштита на старите лица

Вкупно се предвидени 14 мерки за спроведување на стратешката цел.1. Од вкупно 14, 5 мерки имаат определен степен на реализација во некои делови од државата. Тоа значи дека некаде се превземаат активности во насока на исполнување на таа мерка или се создаваат услови за нејзина реализација. Но тоа не значи дека мерката е исполнета на целата територија на Р.Северна Македонија туку дека постојат општини во кои таа е реализирана или има услови за реализација. Информациите кои се добиени се делумни и немаме целосна територијална покриеност на државата.

Исполнети (делумно исполнети) се следниве мерки:

M3: Усогласување на постојните сместувачки капацитети согласно правилникот за нормативите и стандардите за основање и започнување со работа на установи за социјална заштита на стари лица.

Добиени информации: Во Веница е отворен дневен центар за стари лица во с.Истибања. Објектот е функционален, потребни се мали технички промени генерално е во добра состојба. Потребно е креирање на програма и минимум стандарди за работа на дневниот центар и координатор на активностите.

-Детектирана е потреба за отворање на дневен центар за стари лица и во с.Градец.

ПРОЦЕНКА: Нема развиени дневни центри за стари лица. Објекти има, нивната состојба е различна но постои можност за нивно ставање во функција. Поголем проблем претставува немањето на програма за работа и соодветен кадар.

M4: Отварање на центри за дневно и привремено прифаќање на стари лица.

Добиени информации: Функционираат 4 дневни центри за стари лица преку Црвениот крст во Скопје.

- Општина Веница има пензионерски дом во градот Веница која со доградба и надградба може да се прошири и со центар за дневно или времено прифаќање на стари лица.

- Во Охрид Црвен Крст помага на старите лица, но тоа не е организиран центар наменет за помош туку се базира на волонтерска основа.

ПРОЦЕНКА: Нема функционални центри за прифаќање на стари лица. Два дневни центри кои ги води Црвениот крст на Град Скопје имаат програма но не се доволни.

M6: Обезбедување на топол оброк за стари лица во ризик

Добиени информации: Во општина Чашка, просторот кој се користи како дневен центар за стари лица е место во кое се дели топол оброк на загроени стари лица.

ПРОЦЕНКА: Потребни се повеќе информации од релевантните институции за бројот на општини и локации каде оваа активност се спроведува.

M7: Отварање на центри за давање помош во домашни услови за стари лица

Добиени информации: Здружението Хуманост во соработка со општината Центар веќе трета година го работи проектот Центар се грижи за возрасните во кој се нуди нега на старите лица во домашни услови. Оваа година опфатени се 90 стари лица на територијата на Центар.

- Мобилни тимови на Црвен крст кои посетуваат стари лица во домашни услови во моментот има само во Скопје и Струга, а претходно имаше и во Велес, Крива Паланка, Дебар, Кичево, Гостивар и Прилеп.

- Општина Веница може во соработка со НВО секторот и МТСП да отвори центар за давање помош на стари лица во домашни услови

ПРОЦЕНКА: Сервисните услуги се покажале како многу добар модел за грижа на старите лица и нивно подолготрајно останување во сопствените домови. Многу стари лица кои живеат сами и немаат кој да се грижи за нив како и оние кои се социјално загроени често пати се останати без никаква помош и поддршка. Северна Македонија речиси и да нема развиени сервисни услуги. Ваквите услуги треба да се нудат од страна на специјализирани организации/институции кои треба да осигураат минимум квалитет на работа.

M10: Пропишување и почитување на соодветни стандарди во давањето услуги за стари лица

ПРОЦЕНКА: Во спроведување на работата се почитуваат сите пропишани стандарди. И истите треба да се следат и доколку има потреба да се ревидираат.

M13: Информирање на старите лица и нивните семејства, за правата и услугите кои старите лица можат да ги остварат во системите на заштита

Добиени информации: Во рамките на проектните активности на мрежата ИнклузиваМ (мрежа на организации кои работат во насока на социјална инклузија на старите лица) беа спроведени различни активности од организации кои го информираа локалното население за правата што ги имаат старите лица.

- Општина Веница во соработка со НВО секторот може да се вклучи во медиумска кампања за информирање на правата на старите лица

ПРОЦЕНКА: Нема доволно спроведени активности во насока на запознавање на старите лица со нивните права. Голем дел од нив посебно во руралните подрачја немаат никаква информација дека имаат некои права во посебни сегменти на општественото живеење. Дел од оние кои се запознаени со правата не знаат како да ги искористат, не знаат каде да се обратат и каква документација треба да поседуваат за докажување на одредено право.

Мерки за кои немаме информации дека имаат постигнато краен резултат се следниве:

M1: Воспоставување систем за евиденција на стари лица корисници на социјални услуги

Добиени информации: Црвениот крст има воспоставено модел на дата база и евиденција на стари лица и истиот може да се примени и во други организации и институции.

M2: Зголемување на капацитетите за институционално сместување на стари лица

Добиени информации: во тек е изработка на физибилити студија за дом за стари лица со реновирање на стар задружен дом во село Блатец. Од соопштенијата на МТСП за периодот од 2016-2018г. Се отворени неколку нови приватни домови за стари лица но сеуште капацитетот е далеку од потребниот. Друг проблем кој што се појавува е концентрираноста на институциите за сместување во скопскиот регион додека останатите делови од државата немаат капацитети.

M4: Отварање на мали групни домови за стари лица со ментална или телесна попреченост, кои немаат соодветни услови за живеење во своето семејство

Нема информации дека се преземаат некакви активности во насока на реализација на оваа мерка

M8: Отварање на советувалишта за психо-социјална поддршка на стари лица

Нема официјални податоци освен дека некои граѓански здруженија во рамките на одредени проектни активности спроведуваат помош и поддршка на старите лица

M9: Поттикнување на развој на специјализирачки згрижувачки семејства за згрижување на стари лица

Информации: нема ни почетна активност

M11: Поттикнување на меѓугенерациска солидарност: роднинска, соседска и волонтерска

Информации: Официјални активности нема освен некои активности на невладините организации

M12: Превземање мерки за спречување на злоупотреба и насилствена старите лица во семејството и надвор од него

Информации: Нема официјална статистика за злоупотребите на старите лица, потребна е анализа и податоци. Откако ќе се направи сеопфатна анализа ќе се детектираат главните причинители за состојбата и ќе се направи акциски план за делување.

M14: Поттикнување на меѓуопштинската соработка во остварувањето на правата и услугите од социјална заштита во локалната заедница

Информации: Нема доволно

5.2. Анализа на посебна стратешка цел 2: Развивање и зајакнување на системот на системот на здравствена заштита во делот на заштита на старите лица

При анализата на посебната стратешка цел 2 се утврди следново:

Стратешка цел има вкупно 15 мерки. Може да се забележи дека само 5 од нив се исполнети или пак исполнети само во одреден дел, поточно се во почетна фаза или некој степен на развојна фаза. Системот на здравствена заштита е поставен на повеќе нивоа примарно, секундарно и терциерно ниво на здравствена заштита. Според мерките во целта, системот на здравствена заштита е опфатен повеќе од примарна здравствена заштита, здравствена едукација, развивање на самопомош, превенција како и достапаност и квалитет на услугите на примарно ниво. Равојот на системот на здравствена заштита не е еднаков и варира од општина до општина. Така во Град Скопје можеме да забележиме промовирање се почесто на вонинституционална заштита, посебно во делот на палијативна грижа додека во Општина Веница, во одредени рурални области немаат пристап до здравствени установи. Нееднаквиот развој и пристап до здравствени установи создава социјална исклученост кај одредени стари лица како и оневозможување тие да уживаат во своето здравје на што повисоко ниво. Клучен фактор е соработката на локалните власти со граѓанските организации, здруженија и со приватниот сектор. Граѓанските организации и здруженија со својот иновациски пристап, својата флексибилност, експертиза за конкретното поле како и искуството стекнато низ конкретни проекти може да помогне со здравствена едукација, промоција на здравјето како и остварување на проекти за пружање на нега на старите лица во домашни услови или отворање на дневни центри. МТСП субвенционира отворање на приватни домови за стари лица. Тој процес и практика треба да се децентрализира и да почнат да ја применуваат и локалните власти, каде ќе помагаат во отворањето на нови домови за стари лица каде ќе им се пружи палијативна нега и грижа, како и рехабилитација. Поврзано со тоа локалните власти треба и да се промовираат со што ќе привлечат приватни лица да инвестираат и создадат приватни здравствени установи. Потребен е развој на отворен метод на координација на национално ниво каде ќе соработуваат и се вмрежуваат јавниот, приватниот и граѓанскиот сектор. Со тоа ќе се овозможи и учење од најдобрите практики, пристапи, мерки и ќе се создаде еден одржлив развој на локално, регионално и национално ниво и промовирање на здравјето, негова превенција како и уживање на што повисоко ниво.

Исполнети или делумно исполнети мерки:

М1: Промоција на здравјето, здравствена едукација и превенција на старите лица.

Добиени информации: На регионално ниво, во Веница е забележан развој на оваа мерка. Здружение на жени “Златно доба” организира едукативни работилници и домашна посета на стари лица (жени). Покрај тоа Здравствениот дом “Веница” организира посети на стари лица во домашни услови. Исто така на локално ниво и Здружение “Хуманост” преку проектот Центар се грижи за возрасните во соработка со Општина Центар, преку негата која ја пружа во домовите на старите лица врши рана детекција и со тоа и рана превенција од психичко или физичко нарушување на здравјето како и воопшто врши превенција. На регионално ниво дејствува Црвен Крст на Република Северна Македонија во соработка со Град Скопје и МТСП, преку дневните центри и можностите и услугите што ги нудат. На национално ниво, Институтот за јавно здравје со неговите чести препораки и соопштенија за одредени временски сезони каде ги опфаќа

старите лица како ранлива група, овозможува оддржување на нивното здравје и промоција на здравјето. Директно или индиректно, медиумите или поточно телевизиските медиуми со сопствените програми и емисии за промоција на здравјето овозможуваат исполнување на мерката на национално ниво.

ПРОЦЕНКА: Еден од позначајните фактори за исполнување на мерката и со тоа и доближување до остварување на целта е вмрежувањето или соработката што треба да се воспостави помеѓу јавниот, граѓанскиот и приватниот сектор(голем број од нивните матичните лекари работат во приватно здравствени установи). Граѓанските сектор со сопствените познавања за одредено поле и нивната флексибилност во соработка со локалните и централната власт може да овозможи оддржување на здравјето и негово уживање од страна на старите лица на највисоко ниво. Одличен пример е соработката на Здружение Хуманост и Општина Центар и нивниот проект Центар се грижи за возрасните. Потребна е и промоција и во руралните делови од државата. Често старите лица во руралните обласите се занимаваат со земјоделство и агрокултура како начин за нивна егзистенција. Со промоција на нивното здравје и здравствена едукација ќе се овозможи одржување на нивното здравје, а со тоа и продолжување на нивната егзистенција.

М3: Обезбедување на еднаков пристап до здравствени услуги за постари лица во рурални и одалечени области

Добиени информации: Во Општина Веница може да се лоцираат рурални амбуланти во село Истибања, село Трсино, село Блатец и рурални аптеки во село Истибања. Но има потреба од мобилни аптеки со доктор и медицинска сестра за другите села.

ПРОЦЕНКА: Град Скопје во соработка со ЈСП Скопје, на својата територија разви еден проект-механизам на кој им овозможува на одредени лица, помеѓу нив и старите лица кои се со физика попреченост и неподвижни преку одредени моторни возила да ги земаат од нивниот дом и да ги носат до места каде посакуваат вклучувајќи ги посетите на матичниот лекар и на медицински прегледи и добивање медицински услуги. Наведениот пример користи за да се посочи дека покрај Министерството за здравство и сите други актери во здравството, потребно е и локалните власти да се вклучат во развивање на инструменти и механизми за да им се помогне на старите лица кои живеат во руралните области и немаат соодветен пристап до здравствени услуги. Еден начин е обезбедување на транспорт до соседното село каде има здравствена установа или аптека.

М6: Обезбедување на основни пакети на здравствени услуги за старите лица

Според добиените информации за Општина Веница повремено се организираат хуманитарни акции со достава на пакети. Прашање е овде дали е добро дефинирано што значи основен пакет на здравствени услуги. Основни пакети на здравствени услуги што ги добиваат старите лица може да се забележат во дневните центри на Црвен Крст и во нивните клубови за стари лица. Таму се мери шеќер во крвта, мерење на крвен притисок, контакти со матичен лекар, совети за медикаментна терапија, совети за исхрана итн. Ова претставува основен пакет на здравствена услуга каде се развива само-помошта и се добива примарна здравствена заштита.

М8: Зголемување на капацитети на институционална инфраструктура со јасно дефинирани надлежности на општините за подобро здравје и здравствена грижа кон старите лица

Добиени информации: Општина Веница и МТСП имаат покренато иницијатива за надградба на постоечкиот пензионерски дом каде ќе се обезбедат соби за зависно и независно живеење на старите лица во колективен објект со медицинска нега. Покрај тоа е покрената и уште една иницијатива од страна на невладината организација ИНИ на територија на општина Веница и Македонска Каменица, каде ќе бидат анкетирани стари лица и врз основа на анкетите ќе бидат изработени акциски планови кои во иднина ќе служат за конкретни проекти од страна на Општина Веница. Цел имаат да се изградат барем еден дом за стари лица на територија на Општина Веница до 2019. Стремежот е кон развивање на вонинституционалната заштита па може да се забележи МТСП како субвенционира за изградба на нови приватни дома за стари лица. Покрај тоа и дневни центри на територија на Град Скопје каде се добиваат совети за унапредување на здравјето и за превенција.

Проценка: Процесите на децентрализација и деинституционализација мора да продолжат да се развиваат. Со изградбата на домови за стари лица се овозможува палијативна нега и грижа како и потребната рехабилитација на старите лица. Дневните центри, како еден вид на вонинституционална заштита овозможуваат подобрување на здравјето како и основна здравствена грижа на старите лица. Овозможено според процесот на децентрализација, локалните власти според нивните статuti се обврзуваат за унапредување на здравјето на жителите на нивната територија. Врз основа на тоа, локалните власти треба сами да планираат и иницираат во создавање на механизми или конкретни проекти финансирани од сопствениот буџет или од на друг начин за подобрување и одржување на здравјето.

М14: Зајакнување на капацитети за бањско лекување и рекреативни активности

Добиени информации: Мерката е исполнета од страна на МТСП и стари лица се пријавуваат во Охрид и Струга. Ништо посебно не би било додадено, освен за целосна инклузија на старите лица потребно е и да се тргне и предусловот каде се ограничува пријавувањето на стари лица според износот на пензија и со тоа се формира целосна инклузија на старите лица во користење на оваа услуга.

Одредени мерки кои гласат дека се неисполнети и за кои има мал број информации

М4: Подобрување на нивото на превенција и рано откривање на ментални и сродни болести

Добиени информации: Здружение “Хуманост” во соработка Општина Центар преку проектот Центар се грижи за возрасните каде на старите лица им се дава нега во домашни услови, се овозможува рано детектирање и откривање на ментални нарушувања и болести и со тоа овозможување на рана превенција кај корисниците на овие услуги. И Црвениот Крст со своите дневни центри и клубови за стари лица овозможува рана детекција и откривање.

М9: Основен пакет на здравствени услуги во рамките на здравствено осигурување и целни превентивни мерки што опфаќа и вклучува неосигурени граѓани

Добиени информации: Дел од Основниот пакет на здравствени услуги се однесува и за неосигурените лица, со таа разлика што тој се уредува според Програмите за здравствена заштита што ги донесува Владата на Република Северна Македонија и се финансира од Буџетот на државата. Со Програмите за здравствена заштита секоја година е утвредно остварувањето на права за ослободување од партиципација за здравствени услуги и лекови за одредени

заболувања за кои наместо од осигурените лица, средствата по тој основ во ФЗОМ се остваруваат од Буџетот на РМ.

ПРОЦЕНКА: Потребно е да се разграничат и точно утврдат кои услуги можат да ги користат неосигурените граѓани и постојано унапредување на услугите за да бидат еднакви со Основниот пакет на здравствени услуги што се нуди за осигурените лица.

M11: Учество на здравствениот сектор во обука на помладите членови од семејството во зајакнување на нивната улога за спроведување на палијативна грижа за стари лица во домашни услуги

Добиени информации: Со самите обуки што ги врши Здружение “Хуманост” и Црвен Крст на Република Северна Македонија и обучува одреден број на негуватели/ки, индиректно помага и во развој на неформалната поддршка што ја добиваат старите лица, а причина за тоа е што и обучените негуватели/ки имаат свои семејства и домаќинства каде има стари лица и имаат потреба од палијативна грижа.

6. Моментална состојба (анализа на состојбата преку фокус група)

6.1. Анализа на податоци, добиени од работилница/фокус група со користење на алатката за иницирање на дискусија

Анализата се однесува на одржаната работилница од страна на Здружение “Хуманост” и Здружение “Еко- Логик” на 21.12.2018 година.

Во текот на работилницата на учесниците им беше презентирана алатка за одржлив развој преку која тие можат да ги обработуваат своите цели, да направат своја лична проценка, анализа и согледување на придобивките, предизвиците, корисниците кои ќе претставуваат дел од нивната цел.

6.1.1. Информации за алатката

Главната цел на алатката е стимулирање на дискусија во насока на подобрување на конкретната мерка преку идентификување на предизвиците и придобивките поврзани со таа мерка со цел примена на сеопфатен пристап во процесот на дискусија.

Откако ќе биде зададена конкретната мерка која ќе биде предмет на понатамошна дискусија, секој тим идентификува две главни придобивки од оваа мерка. За секоја придобивка е потребно да се определат корисниците и две можности кои оваа мерка ги создава за корисниците. На крајот се претставуваат два можни исходи кои произлегуваат од претставените можности.

Потоа се идентификуваат два предизвици кои произлегуваат во процесот на имплементација на мерката. За секој предизвик се предлагаат две акции, со кои би се надминал предизвикот и се определуваат засегнатите страни, одделно, приватни и јавни.

- Алатката има три фази:

- Општа дискусија за вредностите и избраните вредности кои понатаму ќе се разгледуваат;
- Идентификација на придобивките и предизвиците кои произлегуваат од избраната вредност;

- Идентификација на влијанието на вредноста врз политиката, економијата, животната средина и општеството.

- Потребно време

Времето потребно за дискусија зависи од знаењето и интересот на учесникот за да разговараат за одредена тема. Ако работилницата има за цел да се направи сеопфатна анализа на темата, ќе бидат потребни најмалку 3 часа за да се натпреваруваат и да се дискутираат сите чекори. Во овој период се вклучуваат кратки паузи за кафе. Кога ќе заврши дискусијата, секој тим има 15 минути да ги презентира своите дискусии пред другите учесници.

- Како дејствува алатката?

Чекор 1:

На почетокот на сесијата, учесниците треба да кажат што разбираат под поимот "вредност" и што е најважната вредност што се гледа од нивната перспектива. Понатаму, учесниците се поделени во тимови и бројот на членовите на тимот варира во зависност од бројот на учесници. Преку дискусија, секој тим предлага една вредност што е важна за нив. Потоа, секоја вредност е прикажана кратко на другите тимови и преку гласање, групата избира една вредност за која понатаму ќе разговара секој тим. За време на гласањето, секој учесник има право да гласа за една вредност што не е предложена од сопствениот тим.

Чекор 2:

По изборот на одредена вредност, секој тим треба да идентификува две главни придобивки од таа вредност. За секоја корист е неопходно да се одреди корисничката група и двете главни можности кои се создадени од вредноста. На крајот, треба да бидат презентирани два исхода кои произлегуваат од создадените можности.

Потоа се идентификуваат два клучни предизвици поврзани со вредноста. За секој предизвик се предлагаат две акции; клучниот наставен фактор и ненаучните учесници се утврдени, или се избираат клучните актери од предложената листа, секоја од двете страни .

Во втората фаза, белата копија од структурата на алатникот се користи како основа за развој на дискусија. Малите налепници во различни бои се ставаат на флипчарт хартија. Различните бои се користат за запишување на придобивките и предизвиците и за истакнување на разликите меѓу нив. Обично, портокаловите налепници се користат за "вредности", зелените се користат за "бенефиции", а виолетовите се користат за "предизвиците".

Чекор 3:

Во третата фаза е неопходно да се идентификува влијанието што го има оваа вредност врз политиката, економијата, животната средина и општеството. За секој аспект, тимот треба да идентификува две предности и два предизвици и понатаму да ја одреди групата корисници, создадената можност и резултатите од користа, како и неопходните активности и клучни актери за предложениот предизвик.

Дискусија:

По завршувањето на дискусијата секој тим ги презентира клучните точки од нивната дискусија пред другите учесници, така што сите учесници ќе имаат можност да постават прашања и понатаму да дискутираат за презентираниите вредности.

6.1.2. Резултати добиени со користење на алатката на работилницата

Напомена: На оваа работилница се користеше само чекор број 2 од алатката.

Учесниците на работилницата воедно беа и претставници од различни сектори, институции и организации:

- Претставник од средно училиште – 2ца претставници
- Претставник од Центар за образование на возрасни- 2ца претставници
- Претставник од локална самоуправа- 2ца претставници
- Претставник од граѓанска организација- 9 претставници
- Претставник од Министерство за труд и социјална политика- 1 претставник

За самите потреби на проектот “Инклузивен пазар на труд за одржлив развој на заедницата”, парцијално, претходно наведените учесници, претставници земаа учество во обработка на две стратегии:

- Стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост и
- Стратегија за стари лица.

Стратегиите беа обработувани од страна на учесниците кои се и засегнати страни, директно или индиректно од стратегијата и учествуваа со сопствено мислење, лаички и професионален приод и интерпретирање на појавите во засегнатиот дел.

Во стратегијата за стари лица беа претставниците:

- Претставник од граѓанска организација – 7 претставници
- Претставник од Министерство за труд и социјална политика –1 претставник

Во делот кој произлегува од стратегијата за старите лица се работеше на мерките:

- Поттикнување на меѓуопштинска соработка во остварувањето на правата и услугите од социјална заштита во локална заедница и
- Отворање на центри за давање помош во домашни услови за стари лица.

Прикажаната, претставената и објаснета алатка за одржлив развој од страна на организаторите на работилницата, учесниците ја користеа алатката за формулирање на нивни специфични цели кои произлегуваат од мерката за која работеа и нивната специфична цел беше нагласување што е за нив приоритет во исполнување на мерката. Поделеноста во групи беше по 4 учесници кои ќе работат на една мерка:

1. Програми за подготовка за вработување, како и користење средства од одделни фондови, како и од Европската Унија, за обука и преквалификација на долготрајно невработените лица и нивно оспособување според потребите на пазарот на труди:
  - 2ца претставници од средно училиште

- 2ца претставници од Центар за образование на возрасни.
- 2. Засилување на дејноста на институциите, установите и невладиниот сектор во образованието на возрасните во спроведување програми за базично описменување на оние делови од населението што останале без формално образование или не успеале да го завршат основното:
  - 2ца претставници од локална самоуправа
  - 2ца претставници од граѓанска организација.
- 3. Поттикнување на меѓуопштинска соработка во остварувањето на правата и услугите од социјална заштита во локална заедница:
  - 4ца претставници од граѓанска организација.
- 4. Отварање на центри за давање помош во домашни услови за стари лица
  - 3ца претставници од граѓанска организација
  - Еден претсатвник од Министерство за труд и социјална политика.

Во продолжение ќе бидат приложени специфичните цели на секоја од групата како и нивната разработка и обработка на специфичната цел според начинот и метод на алатката за одржлив развој.

Групата што работеше на мерката “Поттикнување на меѓуопштинска соработка и остварување на правата и услугите од социјална заштита во локална заедница” како цел за исполнување на мерката ја насловија **Поттикнување на меѓуопштинска соработка(М.С) и услуги од социјална заштита.**

1. Според нив Придобивки 1 е *подобри социјални услуги* и корисници од ова придобивка би биле *возрасните лица*. Можности кои би произлегле се *повквалитетен живот* и исходи се *зголемени трошоци* и *поголема инволвираност во општеството*. Втора можност е *социјална инклузија* каде би произлегле исходите *не спроведувањето на социјалната инклузија* и *активно стареење*.
2. Придобивки 2 е *зголемена меѓуопштинска соработка*. Корисници се *НВО* и *локалната самоуправа*. Можности за корисниците би биле *отварање на социјални прептријатија* и од тоа исходи се *опасност за реалниот бизнис, неројална конкуренција* и *отварање на нови работни места*. Следна можност е *креирање акциони планови* и исходи се *немање буџет* и *намалување на невработеноста во општините*.
3. Од делот на предизвици според групата Предизвик 1 е *немање заеинтересираност за М.С.* и *немање кадар и одделение за М.С.* Како акции се наведени *поттикнување на средби и состаноци* и засегнати страни би биле *НВО, граѓаните* и *меѓуопштински центри за соц. работа*. Втора акција е *заеднички проекти* каде вклучени како засегнати страни би биле *НВО* и *бизнис заедницата*.
4. Предизвик 2 е *која соц. услуга е приоритет*. Поради тоа како акција е наведена *истражување на приоритетна услуга* и засегнати страни се *Завод за социјални дејности, ЦСР, НВО* и *стари лица* и *нивните фамилии*.

Мерката “Отварање на центри за давање помош во домашни услови за стари лица”, групата која ја анализираше и обработуваше оваа мерка, нивната цел и даде назив како и на самата мерка.

1. Придобивки 1 според групата која работеше за исполнување на наведената мерка е *олеснување на животот на старите лица*. Корисници се *стари, немоќни,*

изнемоштени лица. Можности кои произлегуваат се *поквалитетно здраво живеење* и исходи се *намалување на финансиските трошоци – економски аспект* и *поголема сигурност на старите лица*. Втора можност е *поголема интеграција во општествениот живот* каде исходи би биле *психолошко растеретување* и *достоинствен живот*.

2. Придобивки 2 би биле *олеснувањето на условите на семејството* и корисници се *членови од семејството*. Како можност е прикажана *поголема независност во сопствениот живот* и исходи се *намалување на стигматизацијата од соц, опкружување и здрави семејства и економски бенефит*. Следна наведена можност е *поконкурентни на пазарот на тру(намалување на нев.)* и исходи се *психолошка растеретување* и *намалување на невработеност(бенефит за општ)*.
3. Како Предизвик 1 е наведена *финансиската одржливост* и според групата потребни акција е *предлог проект или системско решение во законот* и засегнати страни се *бизнис заедницата, здруженијата, МТСП и локалната самоуправа*. Следна наведена акција е *социјално претпријатие* и засегнати страни се *здруженијата* и *бизнис заедницата*.
4. За нив Предизвик 2 претставува *човечките ресурси*. Приложена акција е *квалитетни образовни обуки* и засегнати страни од обуките би биле *владини институции и бизнис заедницата*. Втора наведена акција е *дефинирање на најниски соодветни примања* и како засегнати страни би се воделе *владини институции и бизнис заедницата*.

Целта на самата работилница беше да дејствува како еден инструмент за проектот или поточно како патоказ за да ги прикаже моменталните состојби и појави, како и предизвиците со кои се соочуваат процесите произлезени од националните стратегии кои се опфатени. Групите кои работела на мерките преку формулираните специфични цели за исполнувања на мерките може да се дефинираат како иновативни решенија за исполнување на секоја мерка поединечно и не само иновативни решенија туку како и иновативен пристап за достигнување за нивната специфична цел и исполнување на мерката. Поради тоа беше претставена алатката за одржлив развој, да се овозможи детална разработка и обработка на целта која сакаме да ја постигнеме. Добиените податоци од обработените и анализирани мерки покажуваат дека има уште предизвици и ограничувања во нивните исполнувања кои се од различен карактер како финасиски ограничувања, потреба од промена на законската регулатива и потреба од вмрежувања на секторите и засегнатите страни. Поради тоа и беа издвоени овие претходно наведени специфицирани мерки од страна на имплементаторите на проектот за засегнатите страни да го дадат своето мислење, став, без разлика дали е лаички, емпириски или професионално и да можат бидат вклучени во процесите кои се поврзани со нив директно или индиректно или да бидат помош и поддршка во спроведување на националните стратегии и учество во креирањето на политиките.

7. Проекти кои се спроведени или се спроведуваат во моментот, а се однесуваат на имплементација на некои од целите на стратегијата;

1. Здружението на граѓани “Еко Логик” и здружението “Хуманост” во период од 18 месеци, почнувајќи од 19-ти декември започнаа со спроведување на проектот “Инклузивен пазар на труд за одржлив развој на заедницата”, кој е финансиран од Европската Унија, преку Сектор за централно финансирање и склучување договори (ЦФЦД) при Министерството за финансии на

Република Северна Македонија. Проектот се однесува на две различни професии преку создавање на 2 нови програми за стручно образование и обука (Асистенти за нега на лица со деменција-Алцхајмерова болест и ителектуални попречености и Аналитичар за одржливи развој), и ќе се надолжни 1 постоечка програма за стручно образование и обука со модулот оддржливост во домовите. Темите кои се насочени во акцијата се наменети за истата целна група, млади невработени лица, машки и женски, вклучувајќи и млади луѓе од маргинализирани групи.

<https://www.facebook.com/sustainablecommunitydevelopment/>

2. Од април 2017 година, здружението Хуманост како избран провајдер на услугата „Нега на стари лица во домашни услови“, од страна на општина Центар, започна со реализација на проектот „Центар се грижи за возрасните“. Секој корисник кој има претходно аплицирано за нега во општина Центар, добива услуга- нега три пати неделно, по два часа од страна на негувател/ка, двапати неделно од физиотерапевт. За возрасните опфатени со овој пилот проект се грижат професионални негуватели, кои ги поседуваат потребните сертификати и физиотерапевт додека дополнителни изборни можности се посета од медицинска сестра или психолог (корисникот може да избере само една услуга од професионалниот кадар). Активностите ги координираат лица одговорни за реализација на оваа активност како и социјален работник, кој подготвува досие за секој корисник, детална анамнеза и план за работа. На овој начин, секој корисник ќе добие индивидуализирана грижа според личните потреби. Со овој проект, максимум 90 возрасни лица, жители на општината, ќе добиваат професионална нега во нивните домови, без да имаат потреба од институционално сместување. Негата од страна на негувател/ка во домашни услови е насочена кон:

- Помагање во одржување на домот (чистење, готвење, пазарење, перење, пеглање)
- Поддршка во извршување на секојдневните активности (прошетка, социјализација, одржување на лична хигиена кај корисникот)
- Промена на ергономски и медицински принципи во секојдневните активности (лесна масажа и вежби, комуникација со матичен лекар, придружба при рутински контроли и матичен лекар, мерење притисок, набавка на лекови)
- Професионален и сертифициран тим кои се грижа на возрасните во домашни услови
- Професионалните негуватели/ки помагаат да се врати балансот и квалитетот на животот на возрасните лица преку обезбедување на поддршка во секојдневниот живот,
- Професионалните негуватели/ки помагаат во непречено извршување на домашните активности,
- Професионалните негуватели/ки се грижат за заштита или враќање на самостојноста на корисниците на услугата и ги поддржуваат во нивниот социјален живот

Услугите се наменети за возрасни лица над 62 години од територија на општина Центар, независно во каква здравствена или социјална состојба се наоѓаат. Центар се грижи за возрасните

<http://humanost.org.mk/22407-2/>

3. Преземање на акција за социјална инклузија на старите лица“. е проект кој има за цел да ги подобри капацитетите на граѓанските организации и нивно вклучување во процесите на

креирање на политики и донесување одлуки за социјално вклучување на старите лица во земјите од Западен Балкан на национално и регионално ниво има за цел регионалниот проект Проектот е финансиран од Европската унија и ќе се имплементира во Северна Македонија, Алабанија, Србија, Црна Гора и Босна и Херцеговина од 2016 до 2019. Во Северна Македонија носители на проектот се здружениите Хуманост и Црвениот крст на Република Северна Македонија. Владата на РМ формира национално координативно тело за следење и евалуација на имплементацијата на стратегијата. Преку формирање на мрежата на граѓански организации ќе може да се партиципира во политичкиот дијалог со цел да се влијае во процесите на креирање на политики и носење одлуки за подобрување на квалитетот на живеење на старите лица во Северна Македонија. Посочи дека Црвениот крст на Северна Македонија во шест општини во земјата веќе има развиено вонинституционални форми за социјална заштита на старите лица, како што се програми за обезбедување на социјални услуги на старите лица во нивните домови со поддршка на националното друштво и корпоративниот сектор, а отворени се три дневни центри за стари лица и центри за давање помош во домашни услови, како и три клуба за стари лица во Крива Паланка, Неготино и Прилеп.

Проектот се реализира во неколку фази и опфаќа формирање мрежи на национални организации, развој на стратегии и подготовка на стратешки план, спроведување на работилници, национални обуки и трибини за социјална инклузија на старите лица. Исто така со овој регионален проект се овозможени субгрантирање на 12 микро проекти кои ги спроведуваат 12 организации и се наменети за социјална инклузија на старите лица во општеството (Еко Логик, Сумнал, здружение Алцхајмер, Соју на пензионери На РМ, Гешталд, Организација на жени Пехчево, Јустисија, Локална агенција за развој, Виножито, ИНИ, Отворете ги прозорците, Центар на зедницата на општина Центар).

<https://www.facebook.com/inkluzivam/>

4. Здружението Хуманост со поддршка на Домот за стари лица „ТЕРЗИЕВА“ го реализира проектот „И ние сме креативни“. Со овој проект се предвидени креативни и тематски работилници секој месец за изработка на различни предмети кои се во согласност со планот и програмата на активностите во домот ТЕРЗИЕВА. Со работилниците старите лица ќе имаат можност да ја истакнат својата креативност преку изработка на најразлични предмети од стакло, глина, пластика, керамика, хартија и други материјали. По изработка на предметите ќе се организираат различни тематски базари каде што предметите ќе се продаваат. Со собраните финансиски средства од базарите согласно одлуката на старите лица ќе бидат искористени за натамошни работилници или истите ќе бидат донирани.

<http://humanost.org.mk/%D0%B8-%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D1%81%D0%BC%D0%B5-%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8/>

5. Мониторинг на акциски планови од локалните стратегии на општина Центар. Целта на овој мониторинг е во коорелација со самиот процес на изработка на оваа стратегија односно сеопфатниот пристап и активно учество на граѓанските организации кој дадоа свој придонес во изработката на стратегијата и воедно истите треба да извршат мониторинг на спроведување на оваа стратегија. Со овој парципативен процес граѓанските организации ќе бидат коректив за елиминирање на недоследностите кои се направени од страна на локалната самоуправа, а ќе

бидат во коорелација со бенефитот и задоволството на граѓаните од оваа општина. Област на мониторинг: Социјална заштита.

<http://humanost.org.mk/publikacii/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3-%D0%BD%D0%B0-%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%BE%D1%82-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD-%D0%B7%D0%B0-%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%BB/>

6. Помош на граѓанските организации (ГО) во стекнување на лиценци за обезбедување на социјални услуги – исполнување на стандардите за квалитет во Југоисточна Европа. Здружението Хуманост од Април до Октомври 2016 година беше дел од програмата за менторство “Помош на граѓанските организации (ГО) во стекнување на лиценци за обезбедување на социјални услуги – исполнување на стандардите за квалитет во Југоисточна Европа” во доменот на на проектот “Подобрување на социјалните услуги во Југоисточна Европа, преку зајакнување на националните и регионалните ИРИС мрежи ”

<http://humanost.org.mk/%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%88-%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%93%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8-%D0%B3%D0%BE-%D0%B2/>

7. Здружението Хуманост од 2013 година, спроведува обуки од верифицираната посебна програма „Негувател/ка на стари лица“ Обуката се наменети за стекнување на учесниците од оваа програма со сертифицирани професионални компетенции за нега на стари и изнемогнати лица во домашни услови.

8. Здружението Хуманост во 2012 година, го реализираше проектот: „Исполнети и среќни“. Проектот се состоеше од посета на театарски престапи во Драмски театар, рекреативни излети во Скопје. Предвидени беа по две активности во месецот. Со групата на корисници на услугите од Домовите за стари лица за време на сите претстави и излети е беше обезбедена и придружба на стручно медицинско лице и придружба од 2 лица од здружението Хуманост. Главната цел на овој проект беше намалување на социјалната изолираност на старите лица сместени во установите и нивна зголемена социјализација со што и делумно влијаевме за исполнување и на стратешката цел под ред број 3 во Националната Стратегија за стари лица 2010-2010 – Интеграција на старите лица во општествениот живот со реализација на мерките 3.3.3 Зголемување на достапноста до културните настани за старите лица и мерката 3.3.8 Поттикнување на воведување и спроведување на програми за активно користење на слободното време во која Хуманост активно учествуваше при изработката со свои предлози и иницијативи. Овој проект беше со поддршката на Град Скопје и Драмски театар Скопје.

9. Здружението Хуманост од јануари 2012 до декември 2013 година го реализираше проектот “Да не ги заборавиме и тие се дел од нашиот живот” Со овој проект беше формиран фонд, кој беше наменет за организирање на бесплатен сервис за давање помош во домашни услови на старите и изнемоштени лица. Опфатеноста на бројот на корисници зависеше од собраните финансиски средства од донаторските броеви на Т-мобиле и Вип.

10. Здружението Хуамност со финансиска поддршка на Град Скопје, во 2011 година го реализираше проектот „Сеопфатно истражување и анализа на потребите за форми на згрижување на стари лица во град Скопје“, со што би се подобрил квалитетот на живот на старите лица преку предлагање на форми за социјална заштита, кои ќе нудат услуги соодветни на потребите на старите лица. Со истражувањето беа опфатени 996 стари лица над 65 години во општините со висок процент на старо население во град Скопје и тоа на подрачјето на Општините: Центар, Карпош, Кисела Вода, Аеродром, Ѓорче Петров, Гази Баба, Чаир и Бутел.

11. Здружението Хуманост во 2010 година го реализираше проектот „ГОЛЕМИ И МАЛИ“ со финансиска поддршка од Холандска амбасада. Проектот се реализираше со времетраење од една година, во детските градинки „Снежана“ (општина Чаир) и „25 Мај“ (општина Гази Баба). Проектот „Големи и Мали“ беше наменет за децата од големите групи и 60 стари лица над 65 години. Два пати во месецот се одржуваа креативни и тематски работилници кои беа во согласност со планот и програмата на градинките и ги покриваат темите од секојдневниот живот на децата и возрасните. Целта на овој проект беше негувањето на традиционалните и морални вредности и зајакнување на социјалните врски помеѓу децата и старите лица. Проектот беше реализиран од страна на професионалниот тим на Здружението „Хуманост“.

12. УНФПА и МППС во минатата 2017 година развија стратешко партнерство за јакнење на националниот капацитет за формулирање и следење на политики засновани на права кои ги интегрираат доказите за динамиката на населението и нивната поврзаност со одржливиот развој, вклучително и во хуманитарни услови. Партнерството е поврзано со имплементацијата на Програмата на УНФПА за периодот 2016-2020. Една од активностите предвидени за реализација во тековната 2018 година е Зајакнување на националниот капацитет за формулирање на сеопфатни програми во согласност со Мадридскиот интернационален план за активно стареење и промовирање на меѓугенерациска солидарност и Националната стратегија за стари лица, за периодот 2010-2020 година, во соработка со МТСП. Министерството за труд и социјална политика (МТСП) работи во насока на обезбедување на активно стареење и сака да промовира решенија на локално ниво.

8. Приоритетни мерки

Според досегашната стратегија главни и преиоретени мерки за имплементирање во периодот 2019-2020 е развивање на социјални и здравствени сервиси за помош и поддршка на старите лица.

Одговорни за имплементација

- Министерството за труд и социјална политика
- ЈУ Завод за социјални дејности
- Министерството за образование и наука
- Министерството за здравство
- Министерството за транспорт и врски
- Министерството за финансии
- Министерството за локална
- Државниот завод за статистика
- Здруженијата на граѓани

9. Препораки

- Да се разгледаат капацитети со кои располага МТСП или локалната самоуправа за да може да се отворат повеќе дневни центри за стари лица. Постојните капацитети треба целосно или делумно да се реновираат и да се стават во употреба. Од клучна важност е креирање и донесување на минимум стандарди за работа на центрите и програма за работа на истите. Координатор на центрите мора да се предвиди. Да се оствари соработка со локални граѓански организации кои во иднина би биле потенцијални носители на целокупната организација и активностите на центрите.
- Сервисните услуги да се спуштат на локално ниво. Секоја општина да издвојува средства од буџетот за социјална заштита кои ќе бидат наменети за ваков вид на услуги.
- Потребно е да се направат промени во системот на социјална заштита. Старите лица да имаат можност да одберат услуги од негувател преку провајдер во висина на средствата за надоместок за нега од друго лице, кои ги прима од ЦСР. (ЦСР би склучил договор со здружението -провајдер на услугите и старото лице)
- Потребна е релевантна анализа за потребите од сместувачки капацитети во останатите делови од државата. Може големите објекти кои ги поседуваат здравствените домови кои во голема мера се празни да се адаптираат во геронтолошки одделенија и на локално ниво да се задоволат барем минималните потреби. Треба да се направи проценка и на капацитетите на локалната самоуправа и другите министерства, за да се детектираат објекти кои може со незначителна репарација да се пренаменат како старски домови.
- Креирање на програма за психо-социјална поддршка на стари лица и давање на можност на граѓанските организации во соработка со локалните самоуправи или МТСП да воспостават групи за самопомош.
- За спроведување здравствена и социјална заштита на старите лица потребно е да постои поголема координирана активност меѓу креаторите на политиката за стари лица, давателите на услуги за стари лица и самите стари лица за унапредување на квалитетот на животот на старите лица.
- Потребно е зголемување на информираноста на старите лица и на нивните семејства за правата и за услугите од социјална заштита и зголемување на пристапот до услугите.
- Потребно е подигнување на јавната свест за отворање дневни центри и центри за давање помош во домашни услови, како и зголемување на здруженијата на граѓани на кои целна група ќе им биде заштитата на старите лица.
- Развој на волонтеризмот и меѓугенерациската солидарност во заштитата на старите лица.
- Потребно е отворање и развој на вонинституционални фирми на заштита на старите лица: дневни центри за стари лица и сервиси за социјална и здравствени услуги на стари лица (центри за давање помош во домашни услови). Сервисите за социјални и за здравствени услуги (центрите за помош во домашни услови) неопходно е да се развиваат и во градските средини, но посебно во руралните и во оддалечените средини со ограничени ресурси.

- Услугите во центрите за помош во домашни услови треба да ги задоволуваат потребите на старите лица од различна возраст и да им овозможат што подолго да останат во својата природна средина.
- Неопходно е вмрежувањето или соработката што треба да се воспостави помеѓу јавниот, граѓанскиот и приватниот сектор(голем број од нивните матичните лекари работат во приватно здравствени установи). Граѓанскиот сектор со сопствените познавања за одредено поле и нивната флексибилност во соработка со локалните и централната власт може да овозможи одржување на здравјето и негово уживање од страна на старите лица на највисоко нив. Одличен пример е соработката на Здружение Хуманост и Општина Центар и нивниот проект Центар се грижи за возрасните. Потребна е и промоција и во руралните делови од државата. Често старите лица во руралните обласите се занимаваат со земјоделство и агрокултура како начин за нивна егзистенција. Со промоција на нивното здравје и здравствена едукација ќе се овозможи одржување на нивното здравје, а со тоа и продолжување на нивната егзистенција.
- Процесите на децентрализација и деинституционализација мора да продолжат да се развиваат, овозможено според процесот на децентрализација, локалните власти според нивните статuti се обврзуваат за унапредување на здравјето на жителите на нивната територија. Врз основа на тоа, локалните власти треба сами да планираат и иницираат во создавање на механизми или конкретни проекти финансирани од сопствениот буџет или од на друг начин за подобрување и одржување на здравјето.
- Неопходно е одвојување финансиски средства од буџетот на државата, но и од буџетот на локалната самоуправа, како и развој на приватно–јавно партнерство за развој на центри за давање помош во домашни услови.

9.1. Генерална препорка:

Потребна е ревизија или изготвување на нова севкупна Стратегијата за стари лица, сиромаштија, невработеност, социјална заштита, демографија и воедно детектирање на приоритетните мерки на годишно ниво за да може да се следи степенот на реализација на предвидените мерки, степенот на информираност на сите инволвирани чинители, динамиката и потребното време за реализација на мерките. Исто така потребна е анализа на причините зошто некоја мерка се остварува а друга не. Клучно е новата севкупна стратегија да го изостави досегашниот принцип на набројување на сите потреби на старите лица или лицата во социјален ризик и нивно преточување на тн.мерки. Натрупаноста на различни мерки како досегашно искуство не обезбедува нити ефективност нити ефикасност на стратегијата туку напротив доведува до отежнување на целокупниот процес на реализација на истата.

Заклучок- Треба да се работи по принцип на годишен оперативен план и тој да опфаќа една цел и само неколку мерки и цела година да се работи на буџетирање и исполнување на целта и предложените мерки. На тој начин фокусот е јасен и би имало приоритет на потребите но и би се осигурала реализацијата и јасната поделба на финансиските импликации помеѓу инволвираните страни. Новата стратегија и годишниот план за имплементација која воедно ќе ги спои сите подготвени стратегии

како на пример севупна стратегија за одржлив развој треба директно да биде буџетирана од страна на Владата на РМ.

10. Документи

Извори на податоци за обработка на анализаата

- Страната МТСП и нејзините соопштенија за стари лица www.mtsp.gov.mk
- Страната на Институт за јавно здравје: <http://www.iph.mk/1-oktomvri-megunaroden-denna-stari-lica/> ;
<http://www.iph.mk/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%B7%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B0-%D0%BE/>
- Страната на здружението Хуманост www.humanost.org.mk
- Страната на здружението ХЕРА www.hera.org.mk
- Страната на Црвен Крст на Република Северна Македонија: <http://ckrm.org.mk/dnevni-centri/> ; <http://ckrm.org.mk/nacionalen-sostanok-na-mrezhata-inkluzivam/>
- Страната на ИнклузиваМ : <http://inkluzivam.org>
- Страната на Општина Винаца: <http://www.opstinavinica.gov.mk/index.php/2-uncategorised/19-2013-01-09-12-53-21> ; <http://www.opstinavinica.gov.mk/index.php/2-uncategorised/246-2017-12-21-08-35-11>
- Закон за социјална заштита
http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/zakon_so_zastita_osnoven.pdf
- Закон за здравствена заштита: <http://zdravstvo.gov.mk/wp-content/uploads/2018/01/ZAKON-ZA-ZDRAVSTVENATA-ZASHTITA-zakluchno-so-br.-37-od-2016.pdf>
- Закон за здравствено осигурување: <http://zdravstvo.gov.mk/wp-content/uploads/2018/01/ZAKON-ZA-ZDRAVSTVENOTO-OSIGURUVANE-zakluchno-so-br.-142-od-2016.pdf>
- Страната на ЈСП Скопје

